

УДК 371.48 Сухомлинський

Сараєва О.В.

Врахування регіональних особливостей в педагогічній системі Василя Сухомлинського

Яскравим явищем історико-педагогічної думки середини ХХ ст. стала діяльність Василя Олександровича Сухомлинського. Впродовж 1950 – 1970 років ним було створено авторську педагогічну систему, яка викликала інтерес багатьох учених, громадських діячів як на батьківщині (М.Антонець, Л.Бондар, О.Савченко та ін.), так і за кордоном (М.Біблюк, М.Мухін, В.Риндак та ін.).

Дослідники творчого доробку В.Сухомлинського (І.Зязюн, М.Мухін, В.Риндак) стверджують, що основу, розробленої ним педагогічної системи становлять: детальне вивчення і творче засвоєння ідей класиків зарубіжної та української педагогіки (Я.Коменського, Я.Корчака, І.Песталоцці, А.Дістервега, Ж.Руссо, Л.Толстого, К.Ушинського, Г.Сковороди, І.Франка, Т.Шевченка, А.Макаренка), його власний педагогічний досвід. Вважаємо необхідним і доцільним підкреслити, що вона була обумовлена змінами в сучасному йому суспільно-політичному житті.

Педагогічна система В.Сухомлинського була реалізована в навчально-виховному процесі авторської школи, створеної дослідником у Павлиші. Педагогічний процес у Павлиській середній школі базувався на повсякденному спілкуванні вчителя з учнем під час класно-урочної і позакласної роботи. 22 роки життя Василь Олександрович очолював цей навчальний заклад і проводив у ньому довготривалий педагогічний експеримент, результатом якого стало створення власної оригінальної педагогічної системи.

У 1948 р. Павлиська середня школа являла собою звичайну сільську школу, зруйновану війною. Перед Василем Олександровичем постала ціла низка реальних проблем, серед яких: зруйнована будівля, відсутність підручників, методичної літератури, низька успішність, велика кількість другорічок, перенавантаження обов'язковим для засвоєння матеріалом та багато ін. Їх В.Сухомлинський розв'язував щодня в шкільній практиці. Творчі пошуки педагога здійснювались в руслі прогресивних ідей, традицій гуманістичної педагогіки.

Педагогічна система В.Сухомлинського як культурно-освітнє середовище враховувала і регіональний компонент. Це реалізовувалося в практиці роботи Павлиської школи, що базувалась на інтернаціональних і етнопедагогічних засадах.

Мета публікації: показати врахування регіональних особливостей у педагогічній системі В.Сухомлинського через реалізацію інтернаціональних та етнопедагогічних ідей.

Завдання: проаналізувати сутність, шляхи, методи, прийоми і форми організації інтернаціонального виховання в педагогічній системі

В.Сухомлинського, виявити особливості втілення ідей української етнопедагогіки в практику роботи Павлівської середньої школи.

Новаторські ідеї В.Сухомлинського щодо навчання, виховання та управління було втілено ним та колективом однодумців в практику роботи Павлівської середньої школи протягом 1948 – 1970 рр.

В освіті даний період характеризується наявністю такого виховного напрямку як пролетарський інтернаціоналізм. На думку дослідниці Т.Льїної, він передбачає “братську підтримку трудящих всіх країн, тому що Радянська соціалістична країна, що є батьківщиною радянських громадян, разом з тим є і вітчизною світового пролетаріату [2, 124]. У радянській педагогіці це поняття було занадто політизоване. Сьогодні воно набуває дійсно етичного змісту і передбачає формування культури міжнародних відносин як однієї з моральних рис особистості.

Сутність інтернаціонального виховання в Павлівській середній школі полягала у формуванні й розвитку в учнів почуття дружби, поваги до представників різних національностей.

Інтернаціональне виховання починалось ще в “Школі Радості” або в “Школі під Блакитним небом”, що являла собою “своєрідну творчу лабораторію, в якій відбувався складний процес фізичного закалювання, розумового розвитку, духовного становлення, емоційно-естетичного зростання, ідейного пробудження дітей” [9, 17].

Василь Олександрович неодноразово підкреслював, що “великий виховний вплив на школярів має діяльність, в основі якої лежить зміцнення дружби між дітьми різних національностей” [6, 296]. Учні Павлівки постійно листувалися з дітьми інших республік СРСР і зарубіжних країн, що дозволяло кожній дитині проявити свої найкращі риси.

Основи інтернаціонального виховання в Павлівській середній школі закладались під час системи бесід про громадянськість, що проводилися протягом усього періоду навчання. Програма бесід була складена Василем Олександровичем і вчителями колективу школи на основі двадцяти років практичної роботи. Вона включала перелік рекомендованих тем, розрахованих на різні вікові групи учнів (з першого класу до закінчення середньої школи).

Бесіди про громадянськість повинні були “донести до учня розуміння величчя, духовної краси, героїзму, благородства, відданості людини високим ідеалам і на цій основі утвердити почуття самоповаги й великої відповідальності за все, що він робить зараз і що належить йому робити в майбутньому” [6, 429]. Їх виховна суть полягала в тому, щоб “вони викликали у вихованця бажання бути хорошою, справжньою людиною” [6, 429].

За своїм характером це були бесіди-розповіді. Враховуючи їх виховний потенціал, В.Сухомлинський наполягав на застосуванні саме терміну „бесіда”. Особливістю такої виховної форми було те, що через

колективне сприйняття діти мали можливість особистого спілкування з ідеалами громадянськості.

Педагог рекомендував проводити не більше двох бесід на чверть, чітко визначити їх час і обставини, бажано в кожній школі вчителями створювати власну хрестоматію громадянського виховання.

Також В.Сухомлинський надавав важливого значення урокам громадянського піклування, які вчать дбати про інтереси народу. Моральному збагаченню і становленню громадянської зрілості дитини сприяє суспільно значуща праця, яка починається з раннього віку.

Педагогічна система В.Сухомлинського підтверджує, що справжнім громадянином своєї Батьківщини дитина виросте тільки на ґрунті культурно-історичного досвіду народу, його традицій, звичаїв, багатовікової виховної мудрості.

Погляди Павлиського педагога на використання в навчально-виховній практиці роботи школи досвіду народної педагогіки виступали предметом досліджень М.Антонця, В.Ликова, А.Розенберга, Н.Сидорова, Б.Ховратовича та ін.

Методику українського педагога щодо виховання школярів засобами народної педагогіки проаналізовано Л.Петрук у дисертаційному дослідженні (1994). Автором відзначено, що вона становить цілісну, логічно завершену оригінальну педагогічну систему, в основу якої покладено наукові знання і творчий підхід педагога до реалізації гуманістичних цінностей української етнопедагогіки в навчально-виховній практиці школи. Розкрито народознавчу сутність педагогічної системи В.Сухомлинського, проаналізовано зміст, форми та методи фольклорного виховання учнів.

Народну педагогіку як основоположний принцип, одне з концептуальних положень педагогічної системи В.Сухомлинського розглядає російський сухомлініст М.Мухін. Він підкреслює, що “Василь Олександрович своєю практичною діяльністю довів, що потрібного ефекту в освіті і вихованні можна досягти лише тонко і вміло враховуючи наукові методи і тисячолітній досвід народної педагогіки, культурно-історичні традиції і звичаї” [3].

Василем Олександровичем в практиці роботи Павлиської школи було використано надбання, створені українським народом на протязі своєї багатовікової історії.

В українській етнопедагогіці праця традиційно виступала і покликанням людини, і засобом її виховання.

У Павлиші з 60-х рр. ХХ ст. п’ята чверть була трудовою: учні залучалися до праці. “Фрукти й овочі ми продавали в колгоспних ларьках, прибуток здавали по акту в шкільну касу. Вирощували шовкопрядів. П’яти-шестикласники саморобними косилками косили траву, а чергові перших-третьох класів сушили сіно, готували його до зими” [5, 38].

Так, прикладом реалізації трудового виховання в Павлиші стало формування трудових традицій: виготовлення перед літніми канікулами подарунку школі, виготовлення під час літніх канікул наочних посібників для біологічного кабінету, прикрашання класних кімнат і шкільного двору перед Першим і Останнім дзвоником, перед екзаменами, праця під час весняного й осіннього Тижня саду, День першого снопа, Свято першого хліба, літня косовиця, благоустрій села, трудова допомога батькам своїх однокласників: “завдяки їм праця набуває романтичного забарвлення, супроводжується яскравими почуттями і переживаннями” [7, 87].

Створення матеріальної бази для залучення дітей до праці вирішувалось в Павлиській середній школі шляхом допомоги старших школярів, батьків, учителів.

Народність виховання передбачає передусім виховання дитини в душі народних ідеалів. Найважливішим засобом народного виховання є рідна мова, рідне слово. Про це йдеться у численних публікаціях автора, серед них: “Слово про слово”, “Слово вчителя в моральному вихованні”, “Рідне слово”, “Джерело невмирущої криниці”.

Василь Олександрович надавав великого значення виховним можливостям живого слова. “В руках вихователя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора... Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво та майстерність” [8, 160].

Одним із засобів виховання, що використовував Павлиський педагог, був музичний фольклор. Його застосування сприяло виявленню творчого потенціалу і дітей, і вчителів. В авторській школі В.Сухомлинського існувала традиція – відзначати Свято пісні. Тут лунали не лише українські народні пісні, а й російські, польські, угорські мелодії, пісні радянських композиторів, твори світової музичної класики.

Ефективним в педагогічній системі В.Сухомлинського було використання казки як одного з засобів виховання. Як підкреслював педагог: “Без казок немислимий повноцінний розумовий розвиток дітей” [6, 100].

У Павлиській середній школі у трьох одноповерхових корпусах, де навчаються учні 1-6 класів, розташовано кімнату для ігор і Кімнату Казок. Її стіни прикрашали малюнки, “у чотирьох кутках майстерно створена обстановка, що вводить дітей у світ казок слов’янських народів” [1, 272]. Василем Олександровичем разом з вихованцями було знайдено таємничу місцевість, яка одержала назву Куточок Казки або Куточок Краси. Тут учні читали книжки, слухали і складали казки, мріяли. “Куточок Краси був маленьким гніздечком нашого духовного життя до того часу, поки учні закінчили школу” [6, 456]. І стало традицією кожному колективу створювати свій куточок.

У Павлиші використовувалася ціла низка прийомів роботи з казками, серед них: слухання, читання казок за ролями, дописування, складання власних казок, інсценування, створення малюнків, вироблення героїв казок, групова робота над створенням казки.

Практика роботи школи Василя Сухомлинського довела, що “Казка – це колиска думки, зумійте поставити виховання дитини так, щоб вона на все життя зберегла хвилюючі спогади про цю колиску” [6, 520].

Принцип народності найбільш повно відбиває багатовікову культуру народу, враховує поєднання національних і загальнолюдських цінностей. Педагог ставив високо моральні вимоги перед кожним вихованцем, бо любив “не ту дитину, яка вона є, а ту, якою вона повинна бути”, і чим складніша дитина в морально-інтелектуальному, фізичному розвитку, тим більше він любив її, приділяв увагу, роками створював умови для повноцінного розвитку.

У роботі “Як виховати справжню людину” йдеться про моральний гуманістичний ідеал, що увібрав в себе найкращі риси менталітету українського народу. Педагог розкриває конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації щодо гуманістичного виховання і становлення кожної дитини. Вони зосереджені у сформованих впродовж тривалого часу Чотирнадцяти законах дружби, Десяти правилах не можна, Десяти негідних речах, “азбуці моралі” і т.д.), що й становлять “педагогічну систему, яка може бути взірцем органічного поєднання національних традицій із загальнолюдськими цінностями” [1, 21].

Впродовж 1948-1970 рр. Павлиська школа завдяки реалізації новаторських ідей Василя Сухомлинського, набула світової популярності.

У гуманістичній педагогіці В.Сухомлинського вихованню відведено провідне місце, бо воно являє собою зосередження у свідомості підростаючого покоління ідеї про можливість і розвиток людської спільноти на принципах рівності, поваги і відповідальності.

Література

- 1.Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К., 2002.
- 2.Ильина Т.А. Педагогіка. Учебное пособие для студентов пед. ин-тов. М., 1968.
- 3.Мухин М.И. Педагогическая система В.А.Сухомлинского: традиции и новаторство: Моногр. – 2-е изд. испр. – Соликамск, 1999.
- 4.Петрук Л.П. Виховання школярів засобами народної педагогіки у творчій спадщині В.О.Сухомлинського. — Автореф. дис. ... Рівне, 1994.
- 5.Рындак В.Г. Уроки Сухомлинского (издание второе, дополненное). – М., 2003.
- 6.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5т. — К.: Рад. школа, 1976. —т. 1.
- 7.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5т. — К.: Рад. школа, 1976. — т. 4.
- 8.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5т. — К.: Рад. школа, 1977. — т. 5.
- 9.Тарапака Н.В. Проблема емоційно-

естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В.О.Сухомлинського: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Криворізький держ. педагогічний ун-т. — Кривий Ріг, 2001.